

Kock: Den nye Koch?

Christian Kock, 2011

De svarer ikke

Gyldendals forlag, København

170 kr., 225 sider.

En statskundskab, der ser politik som simpel konkurrence. Medier, der fokuserer på spin og strategi. Politikere, der hellere udpensler modpartens skumle motiver end at give gode argumenter for deres egen politik, og som svarer i øst, når de spørges i vest. Det er nogle af de velkendte fænomener, retorikprofessor Christian Kock vender sig imod i sin skarpe og letlæste debatbog 'De svarer ikke' fra februar i år.

Et katalog over fordummende uskikke

Bogens primære fokus er på alt det, danske politikere gør for at undgå at argumentere, og på hvorfor dette er forkert – set fra en borgers synsvinkel. Hovedparten af kapitlerne udgør et katalog med „fordummende uskikke“ med tilhørende eksempler fra alle sider i den politiske debat.

En fordummende usikik kan være alt fra Orwellsk 'newspeak', over talfusk, personangreb og stråmænd til det at tale udenom. Kocks primære anke mod disse udbredte debat(u)vaner er, at de fjerner fokus fra gode argumenter. Dermed går vi glip af betragtninger, der er relevante, hvis vi som borgere skal tage stilling til diskutabile standpunkter og holde politikerne ansvarlige.

Retorikprofessoren anerkender ganske vist strategisk sprogbbrug, personangreb, bevidst fremtoning og følelses-appeller som naturlige og legitime aspekter af politisk retorik. Men når disse aspekter skygger for gode argumenter, er de at betragte som „ukrudt“. Og den slags vil Kock luge ud i.

Her er et lille udpluk af det ukrudt, Koch tager hånd om:

- Villy Søvndal (SF) spørger Anders Fogh Rasmussen (V), om der nu er tale om „endnu et eklatant løftebrud“ fra regeringens side. Han undgår dermed at argumentere for det diskutabile standpunkt, at regeringen allerede har foretaget mange løftebrud, og gør sig skyldig i „*præpositions-fusk*“.
- Efter Muhammed-krisen affejer Anders Fogh Rasmussen kritik af sin håndtering af et brev fra 11 muslimske landes ambassadører ved at gengive kritikernes synspunkt sådan: „Så er der nogen, der har sagt, at man kunne have oversat brevet på en anden måde“. Det er et ligegyldigt synspunkt, og slet ikke det, kritikerne

sagde. Fogh angriber en „*ynkelig stråmand*“ i stedet for at argumentere for sin sag.

- Carsten Hansen (S) reagerer på VK-regeringens udspil om frit folkeskolevalg med en bemærkning om, at regeringen er „desperat, fordi den har dårlige meningsmålinger“. Han fortaber sig altså i spekulationer om „*lurvede motiver*“ frem for at give gode argumenter imod forslaget.
- Anders Fogh Rasmussen benytter „*i samme åndedrag-teknikken*“ til at underforstå, at Poul Nyrups regering stod for skattestigninger: „Tidligere steg skatterne år for år. Nu har vi skattestop“, siger Fogh. I virkeligheden var skattetrykket nogenlunde konstant under Nyrup, mens det steg støt under tidligere borgerlige regeringer. Men fordi Foghs påstand er underforstået, er den svær at argumentere imod.
- Politikere af alle partifarver *svarer rutinemæssigt udenom*, når journalister og moddebattører stiller kritiske spørgsmål. De trækker tiden ud og snyder os andre for de gode grunde, de på trods af indvendingerne må have for at gennemføre deres politik. Det er den mest sejlevede ukrudtsart i dansk politisk debat, og en af dem som Kock slår hårdest ned over for.

Retorik som politisk disciplin

Christian Kock bruger eksemplerne i sin bog til at forklare, hvordan uskikkene kompromitterer hans ideal for demokratisk debat.

Idealet består i, at en debattør skal give gode argumenter for sine standpunkter, tage stilling til oplagte modargumenter og give sine bud på en rimelig afvejning af forskellige hensyn. Det bygger på en antagelse om, at vælgerne faktisk interesserer sig for politisk indhold, og at de somme tider ændrer holdning til det ved at høre gode argumenter. Christian Kock accepterer altså ikke 'rational choice'-præmissen om, at vi har givne præferencer, som kan akkumuleres gennem demokratisk afstemning. Han tilslutter sig i stedet Hal Kochs syn på demokratiet som en samtale, der skal tjene til at belyse en sag alsidigt, så vi hver især kan tage stilling på et kvalificeret grundlag.

Det betyder ikke, som i Jürgen Habermas teori om den kommunikative handlen, at god politisk kommuni-

kation altid skal bane vejen for konsensus. Kocks nærmer sig snarere det syn på offentlig debat, som afspejler sig i John Rawls begreb om 'rational dissensus': Ifølge Kock er der som regel gode argumenter på alle sider i en debat, og afvejningen af dem er et personligt anliggende. Derfor er det en uskik at føre debat, som om det var en stamme-krig, hvor enhver anerkendelse af modparten og hans synspunkter må opfattes som et endegyldigt nederlag.

Med henvisning til Aristoteles definerer Christian Kock politik som „statskunst“, der har hele fællesskabets trivsel som sit mål. Retorik er i denne sammenhæng en underdisciplin, der skal fremme politikkenes mål ved at kortlægge de væsentligste hensyn ved politiske beslutninger. Kocks bog kan på den måde opfattes som et aktuelt retorisk sidestykke til Hal Kochs kanoniske manifest for det danske demokrati.

Christian Kocks demokratiideal virker blåøjet, hvis man er vant til at forstå på politik som en magtkamp, båret af klassekonflikter, interessermodsatninger eller ligefrem en generel hang til fjendskab. Men en demokratisk politiker kan vel i det mindste forsøge at håndtere modsætningerne gennem en deliberativ diskussion. Kock giver os redskaberne til at vurdere, hvornår politikerne gør et ordentligt forsøg, og hvornår de slet ikke prøver.

Demokratisk debat og retorisk effekt

Retorikprofessorens analyser af politisk debat giver anledning til at overveje, om de fordømmende uskikke er effektive retoriske virkemidler, eller om en politiker snarere skyder sig selv i foden ved at svine andre til og tale udenom. Hvordan kan en debattør afbalancere sine strategiske og etiske hensyn?

Det har flere andre argumentationsteoretikere tænkt over, deriblandt pragma-dialektikeren Frans van Eemeren, der til formålet har opfundet begrebet 'strategical maneuvering'. Men fordi Kock tager borgerens synsvinkel snarere end debattørens, forbigår han stort set spørgsmålet om afvejningen mellem effekt og ordentlig opførsel.

Til gengæld stiller han et andet, mere progressivt, spørgsmål: Hvad skal vi som borgere gøre for at få den demokratiske debat, vi har brug for? Kocks bog udgør i sig selv en del af svaret: Med en smittende satirisk vellyst klæder han de dårlige debattører af til skindet og giver læseren redskaber til at gøre det samme. Hvis ikke uskikkene er ineffektive i forvejen, så bliver de blive det, når flere vælgere og journalister lærer at foretage den slags retoriske kritik, som bogen demonstrerer.

Dette befrielsesprojekt ville selvfølgelig falde til jorden, hvis ikke retorikprofessoren selv var en formidabel debattør. Han leverer et glimrende eksempel på god argumentation og undgår at dyrke uskikkene i et omfang, hvor de bliver til ukrudt. Kock forsøger ikke at bevise sine pointer, som om de var universelle sandheder. Han anerkender og imødegår de væsentligste modargumenter og giver mange tungtvejende grunde til, at vi skal være enige i hans kritik. Det meget rige og velvalgte eksempelmateriale giver argumentationen substans, og den krydres med en passende del sarkasme, selvfremsættelse og sproglig spanking.

Som demokratisk debattekst betragtet er Christian Kocks lille udgivelse en stor bog – måske endda på størrelse med Hal Kochs kendte klassiker.

Simon Nyrup Madsen, cand. mag. i retorik og BA i statskundskab.

Byens triumf

Edward Glaeser, 2011

Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier

Penguin Press, New York

USD 29.95, 338 sider.

Rousseau betegnede i 1772 byer som „menneskehedens afgrund“. Formuleringen vandt genklang hos romantikkens digtere, der var vidner til den hastige urbanisering i det 19. århundredes Europa. Den industrielle storby var et nyt fænomen, og givetvis inspirationskilden for briten

William Wordsworth, da han i digtet „Prelude“ (1850) skrev:

“Love cannot be; nor does it thrive with ease Among the close and overcrowded haunts Of cities, where the human heart is sick (...)”

At mennesket er bedre stillet ved at flytte væk fra byen – eller i det mindste fra bykernen – har siden været et tema ikke bare for digtere og filosoffer, men også for så forskellige grupper som Detroit's bilindustri, Californiens hippiebevægelse og den franske landbrugslobby. Ikke desto mindre er dette ifølge Harvard-økonomen Edward Glaeser en stor misforståelse. Baseret på resultaterne fra næsten to årtiers intensiv forskning i by-økonomi argumenterer han i sin nye bog *The Triumph of the City* for, at byer tværtimod er nøglen til øget velstand, et bedre miljø samt et lykkeligere liv. En stor mundfuld – men empirien taler ifølge Glaeser sit tydelige sprog.

På den økonomiske front viser amerikanske tal eksempelvis, at byboere får 30 procent mere i løn og er 50 procent mere produktive på arbejdspladsen end deres medborgere i landdistrikterne. Også selvom man tager højde for byboernes højere uddannelsesniveau og beskæftigelse i andre erhverv. Desuden har stort set al økonomisk vækst i USA de sidste årtier været drevet af de urbane kraftcentre. I det hele taget har der gennem hele den menneskelige civilisations historie altid været en tæt sammenhæng mellem urbanisering og økonomisk vækst. Det skyldes til dels, at et mere produktivt landbrug har gjort det muligt at frigøre arbejdskraft til andre erhverv. Men kausaliteten vender i lige så høj grad den anden vej rundt. Højere befolkningstæthed mindsker transport- og transaktionsomkostninger, hvilket direkte frigør ressourcer, der kan benyttes i produktionen af varer og tjenester. Men endnu mere vigtigt for økonomisk vækst er de indirekte effekter. Store byer betyder store lokale markeder for varer og serviceydelser, og profitpotentialet for iværksættere er derfor stort. Incitamentet til at innovere vil derfor være stærkt, hvilket i sidste ende vil øge samfundets velstand. Ydermere vil konkurrencen typisk være større, når markedet er stort, hvilket sikrer en relativ bedre fordeling af ressourcer i økonomien.

Faldende transportomkostninger, forbedret kommunikationsteknologi samt handelsliberaliseringer har i anden halvdel af det 20. århundrede betydet, at først udkantsområder i den vestlige verden og siden flere og flere lande er blevet integreret i den internationale økonomi, hvad der har betydet et konstant voksende marked for flere og flere produkter. Da bilen blev allemandseje kunne folk flytte til forstæderne og pendle til arbejde. Endvidere behøvede varer ikke længere at blive produceret i det geografiske område de blev solgt. Nedsættelse af tariffer betød, at de end ikke behøvede at blive produceret på samme kontinent. Internettet, og før det telefonen og telefaxen, har haft samme betydning for mange serviceydelser. Alle disse ting reducerede metropolernes relative fordel, især i den vestlige verden. Det gik hårdt ud over

tidligere industricentre som Detroit, New York, Liverpool, Bremen og Rotterdam.

Men storbyen havde endnu et es gemt i ærmet, et es som ifølge Glaeser gør, at dens økonomiske betydning er vigtigere end nogensinde: menneskelig interaktion. Mennesker inspirerer hinanden og tager ved lære af hinanden. Ensomme genier som Einstein der producerer store ideer på egen hånd er sjældne; de fleste fremskridt er produkter af frugtbart samarbejde. Kvaliteten og nytænkningen i fransk maleri ved indgangen til det 20. århundrede var i høj grad et udslag af den store Parisiske kunstscene der tilbød kunstnerne muligheden for gensidig dialog. Ligeledes er produktiviteten hos den enkelte iværksætter i dagens Silicon Valley eller Bangalore en konsekvens af nærheden af et stort antal ligesindede.

Man kunne tro at moderne elektronisk kommunikation overflødiggør sådan direkte menneskelig interaktion, men det modsatte er tværtimod tilfældet. Folk, der bor i byer, taler mere i telefon og bruger oftere e-mail end folk på landet. Og det er hovedsageligt med personer, der bor lige om hjørnet, at kommunikationen foregår. Ydermere viser adfærdsøkonomiske eksperimenter, at to personer, der samarbejder om en given opgave, løser den hurtigere, hvis de har mødt deres makker kort inden arbejdet påbegyndes. Også selvom selve opgaven skal løses via internettet og uden nogen form for fysisk interaktion.

Vidensøkonomien har således givet flere store tidligere industricentre en mulighed for at genrejse sig. New York er skoleeksemplet, men mange andre er fulgt i samme spor, deriblandt København. Men også andre faktorer har gjort, at storbyen har fået en opblomstring efter dens krise i 1960'erne, 1970'erne og 1980'erne. Især den simple kendsgerning at byer er sjove at leve i. Amerikanske tv-serier som *Sex and the City*, *Venner* og *Frasier* giver et godt billede af, hvad der lokker: shoppe-muligheder, kulturtilbud og muligheden for enlige mænd og kvinder for at møde en partner. Og statistikken lyver sikkert ikke, når gentagne undersøgelser har vist, at folk i byer er systematisk lykkeligere end folk, der bor på landet, også når der tages højde for indkomst og uddannelse.

Miljøforbedringer går sjældent hånd i hånd med økonomisk vækst og øget menneskelig selvrealisering, men urbanisering tilbyder netop denne kombination. Byboere udleder langt mindre CO₂ end folk, der bor i forstæder eller på landet. Hovedsynderne er privatbilisme samt opvarmning og nedkøling af huse, hvilket kræver mere energi end temperaturregulering af lejlighedskomplekser. Endvidere betyder den kompakte bebyggelse i byer, at et større areal er frigjort til fri natur, end det ville have været tilfældet, hvis alle boede i enfamilieshuse.

Når storbyer alligevel til tider fremstår i et negativt lys, er det fordi de koncentrerer mange af de ting, vi opfatter som kritisable på ét sted og derved gør dem mere synlige. Rygende skorstene og affaldsdepoter, eksempelvis. Og hvad der måske står endnu mere klart i de flestes bevidsthed: menneskelig fattigdom. Transitionen fra landbrugssamfund til industrisamfund er som oftest akkompagneret af massiv indvandring til byerne. Det skete i 1800-tallets England, ligesom det sker i lav- og mellemindkomstlandene i dag. Konsekvensen er typisk en stor urban underklasse, der lever under kummerlige forhold, dels på grund af deres egen fattigdom, og dels fordi byers infrastruktur sjældent kan følge med hastig vækst. Men det er her vigtigt at holde sig for øje, at storbyer ofte virker fattige, fordi de tiltrækker fattige mennesker, ikke fordi storbyen skaber fattigdom. Folk vælger frivilligt at flytte til Indiens slumkvarterer, Afrikas *shanty towns* og Brasiliens *favelles*, netop fordi de tilbyder bedre fremtidsudsigter end et liv som subsistensfarmer. Højere løn og muligheden for social mobilitet mere end opvejer de gener og sundhedsrisici, der på kort sigt følger med livet som fattig byboer.

På baggrund af Glaesers lange liste over storbyens fordele, kræver det ikke noget mentalt kvantespring at konkludere, at man fra politisk side bør gøre, hvad man kan for at støtte op om urbanisering. Eller i det mindste ikke modarbejde den. Men lige netop byfjendsk lovgivning og regulering er mere reglen end undtagelsen de fleste steder i verden. Problemet er især udtalt i Glaesers hjemland USA, og det skinner igennem, at dette er hans hovedmotivation for at skrive „Triumph of the City“. Beboere i landdistrikter har uforholdsmæssigt mere politisk indflydelse end byboere, enten gennem stærke lobbyer, eller i USA's tilfælde, direkte gennem valgsystemet. Bogen forsøger ikke at forklare de dybereliggende årsager til den antiurbane politiske bias, men kommer i stedet med talrige eksempler på ufavorabel lovgivning. Overførsler fra by til land gennem udkantsstøtte og landbrugsstøtte er ikke i småtingsafdelingen, hvad eksempelvis størrelsen af disse to poster på EU's budget bevidner. Tilsvarende er forstaden også favoriseret på bekostning af bykernen gennem lovgivning og skatteregler. Tænk eksempelvis på kørselsfradrag eller rentefradrag på huskøb. I USA er privatbilismen endvidere kraftigt subsidieret, i den forstand at de udgifter staten bruger på infrastruktur langt overgår de relativt moderate benzinskatter.

De fleste af ovennævnte forhold kommer næppe som en overraskelse for de fleste. Mere tankevækkende er det, at Glaeser fremhæver byers egne borgere som værende den måske største sten i skoen for urban udvikling. Et dansk eksempel er højhusene på Krøyers Plads, der ikke

blev til noget på grund af modstand af en borgergruppe på Christianshavn, men fænomenet er så udbredt, at det har fået sit eget ord: *NIMBYisme*, en forkortelse for *Not In My Back Yard*. Ofte er borgeres modstand mod byggeprojekter så udtalt, at det smitter af på lovgivningen i form af byggekodexer og fredningsbestemmelser. Selvom man ikke skulle tro det, når man står i Manhattans Midtown, så ligger højhusbyggeri i Glaesers hjemby New York under for yderst restriktive lovkrav. Samtidig er store dele af byen fredet, således at nybyggeri slet ikke er muligt. Glaeser er ikke decideret modstander af den form for regulering, men mener, at den i New York såvel som i mange andre byer er for kompliceret og for vidtgående. Konsekvensen er mindre nybyggeri, hvilket resulterer i skyhøje ejendomspriser, der presser folk ud i forstæderne eller til andre dele af landet, hvor grundpriserne er lave. Det forklarer blandt andet, at byer i USA's sydvestlige hjørne, såsom Phoenix, Las Vegas og Houston, er boomet i 1990'erne og frem til midten af 2000'erne, en udvikling der ikke just har været gavnligt for miljøet, idet air condition i regionens ørkenklima kræver et astronomisk energiforbrug.

Et måske endnu mere grelt eksempel på, hvorledes byggekodexer kan skade en storby kommer fra Mumbai i Indien hvor det i bykernen længe har været påkrævet at nybyggeri i gennemsnit skulle have mindre end en-tredjedel etager, svarende til byggetætheden i en forstad. Resultatet? Folk bor i mikroskopiske lejligheder til skyhøje priser, eller må pendle langvejs fra ind til byen og derved bidrage til Mumbais berygtede trafikkaos.

Men hvor politisk bestemte restriktioner på byggeri hæmmer byens vækst, er storstilede offentlige byggeprojekter ofte også nyttesløse. Besøgende i mange af de skrantende byer i USA's såkaldte rustbælte – Detroit, Cleveland og Baltimore er eksempler – vil opleve, at downtown er præget af store, moderne og halvtomme glasbyggerier, mens yderområderne byder på tilsvarende halvtomme arbejderkvarterer. Dette er et symptom på en fejlslagen tro på, at byer i tilbagegang kan reddes ved hjælp af prestigebyggeri. Et analogt eksempel er genopbygningen af New Orleans efter orkanen Katrinas hærgen i 2005. Glaeser var dengang som nu en skarp kritiker af den amerikanske stats strategi om at bruge milliarder på at genopbygge huse og veje i totalsmadrede kvarterer, som allerede før orkanen havde svært ved at tiltrække beboere. I hans optik ville det have meget bedre at give pengene direkte til ofrene for naturkatastrofen, som så selv kunne have anvendt dem til at genstarte deres liv i New Orleans eller et andet sted efter deres eget valg. Den idé er et udmærket billede på Glaesers overordnede syn på byen som fænomen. I hans øjne er en by ikke defineret af de fysiske

byggerier, men derimod af de mennesker, der lever i den. Byer vokser og skrumper i en evolutionær proces, som det er politikernes opgave ikke at stå i vejen for. Naturligvis har det offentlige til opgave at sikre i hvert fald dele af den basale infrastruktur – veje, kloakering, vand og el – er til stede, men omfanget og retningen af storbyens udvikling bør være så fri for politisk indblanding som muligt.

Triumph of the City er en glimrende debatbog, der tager fat om et emne, der har en tendens til at være noget overset, når økonomisk vækst og miljø bliver debatteret. Men det at den netop er en debatbog, er både dens styrke og dens svaghed. Det er en styrke, fordi bogen er en let forståelig introduktion til by-økonomi, fordi den rummer mange underholdende eksempler og er skrevet i et levende

sprog. Til gengæld kan man til tider savne en grundigere gennemgang af de data, der ligger til grund for dens konklusioner. En mere akademisk indstillet læser vil derfor i stedet med fordel kunne læse en håndfuld af de utallige videnskabelige artikler, Glaeser har skrevet om emnet, og som danner baggrund for bogen. Det ændrer dog ikke ved, at „*Triumph of the City*“ bør være obligatorisk læsning for politiske beslutningstagere, og, hvem ved – måske ville Wordsworth og Rousseau have haft et andet syn på storbyen, havde de haft mulighed for at læse Glaesers bog?

Asgar Moll Wingender, ph.d. studerende, Institut for økonomi, Københavns Universitet.

En analytisk og præcis introduktion til John Rawls' pligtetiske slag i bolledejen

Søren Flinch Midtgaard, 2010

John Rawls – i serien Statskundskabens klassikere
Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København
175 kr., 107 sider.

John Rawls er en af det tyvende århundredes helt store politiske tænkere, fordi han leverede et opgør med utilitarismen som dominerende argumentationsform samt en nytænkning af kontraktteori som forsvar for en liberal velfærdsstat. Søren Flinch Midtgaard har skrevet en analytisk og præcis introduktion, som både præsenterer og problematiserer Rawls' tankerækker. Bogen er en del af serien 'Statskundskabens Klassikere', hvor en række tænkere præsenteres sammen med uddrag af deres centrale tekster. Midtgaard har valgt at medtage Rawls' artikel „Retfærdighed som Fairness“.

Et opgør med utilitarismen

Hvad har forrang: 'det retfærdige' eller 'det gode'? Spørgsmålet er klassisk i etikken. Og på samfundsniveau kan vi spørge, hvordan et fællesskab prioriterer mål for det fælles gode liv (såsom høj vækst, religiøs ortodoksi, god folkesundhed, etc.) i forhold til standarder for retfærdighed (de enkelte borgeres rettigheder og friheder som lige personer). Utilitarister prioriterer det gode ('nyttens') over det retfærdige. Pligtetikere insisterer modsat på at handlinger og institutioner ikke udelukkende må vurderes på deres konsekvenser og at 'det retfærdige' går forud for 'det gode'.

Fra 1860'erne og frem til 1970'erne var utilitarismen dominerende i den politisk teoretiske disciplin (i hvert fald i den engelsktalende verden). Baggrunden var, at John Stuart Mill og en række kolleger i midten af 1800'tallet fremførte et utilitaristisk begrundet forsvar for liberalismen. De anpriste et liberalt samfund, hvor individer havde eneret over egen krop og egne tanker så længe, de ikke gjorde skade på andre. Målet var ikke frihed i sig selv, men en tro på, at samfundets samlede nytte ville blive maksimeret ved at individer fik råderet over deres egne liv. I varierende former var denne argumentationskabelon den dominerende frem til Rawls' udgivelse af hovedværket *A Theory of Justice* i 1971. Naturligvis er der undtagelser fra denne grove optegning, og den største er nok de 'epistemologiske liberalister' i midten af det 20. århundrede (Popper, Hayek, Oakeshott og Berlin), som forsvarede en liberal samfundsretning med en erkendelsespesimisme: Når vi ikke kan erkende det gode og det sande, må vi lægge beslutninger om livsførelse mest muligt ud til individerne.

Rawls leverede et gedigent pligtetisk slag i bolledejen. Et slag som betoner individers separate værdi og henviser den utilitaristiske vækstbegejstring, til et sekundært gode. Retfærdigheden er den højeste sociale dyd, og Rawls vil

derfor bedømme en samfundsindretning på, om den er en fair indretning, som medlemmerne ville kunne blive enige om under de rette beslutningsforhold.

Nytænkning af kontraktteori

Rawls insisterer på, at samfund bør sætte 'det retfærdige' over 'det gode'. Begrundelsen henter han i sit nok mest kendte tankeværktøj: den såkaldte 'oprindelige position' hvor deltagende individer har deres fornuft i behold men ellers ikke kender deres livsomstændigheder. De befinder sig bag 'uvidenhedens slør', hvad angår deres situation i samfundet. I denne situation argumenter Rawls for, at individer kan indgå en kontrakt om (mindst) tre principper, i prioriteret rækkefølge, for organiseringen af den grundlæggende samfundsstruktur.

Først og fremmest vil alle ønske sig lige grundlæggende friheder: dvs. at den enkelte skal sikres den størst mulige frihed foreneligt med andres tilsvarende frihed (lighedsprincippet).

Dernæst vil individer tilslutte sig, at sociale og klasse-mæssige barrierer for udfoldelsen af individers talent skal nedbrydes samt, at offentlige stillinger skal være åbne for alle (princippet om fair lige muligheder).

Først som det tredje princip vil individerne give plads til utilitaristisk tankegods.: Sociale og økonomiske uligheder skal indrettes, så de er til størst mulig gavn for de dårligst stillede (forskelsprincippet). Et eksempel herpå kunne være, at det vil være ok, at den virkelig talentfulde belønnes med en høj løn for at blive læge, da uligheden i løn opvejes af den gavn, de svage har af at have en læge.

Rationel universalisme?

Hvordan kan Rawls forudsige, hvad hypotetiske individer i en hypotetisk tankesituation vil vælge som overordnede principper for deres samfunds grundlæggende indretning? Klæder han ikke blot sine egne socialliberale holdninger i en universalistisk dragt? Dette punkt gør Søren Flinch Midtgaard centralt i sin bog og dedikerer hele det første egentlige kapitel til spørgsmålet om Rawls' epistemologiske ståsted: „*Rawls' værk falder på et tidspunkt hvor der var dyb skepsis over for muligheden af videnskabelig begrundelse af værdier og principper for, hvorledes vi bør indrette samfundet og hvor dominerende statskundskabsmiljøer eksplicit søgte at argumentere for, at sådanne værdier og principper ikke kunne begrundes*“. Midtgaard giver læseren en lyngennemgang af analytiske domme, syntetiske udsagn og det formellogiske univers Rawls bevæger sig i. Det er svært stof, men også svært at se, hvorledes det skal gøres kortere og enklere end Midtgaard gør det. Bundlinjen er, at Rawls angriber værdirelativismen ved at fastholde, at nogle værdidomme kan have højere

udsagnskraft end andre, såfremt de valgte værdidomme indgår i en mere sammenhængende helhed af domme end konkurrerende udsagn (såkaldt 'kohærentisme' som argumentationsform). Rawls' variant af kohærentismen betoner, at værdidomme, som er blevet til under nogle særligt gunstige betingelser, kan have en højere moralsk status end konkurrerende domme, som er blevet til under mindre favorable forhold. Og den oprindelige position er netop konstrueret for at opfylde sådanne gunstige betingelser. Den betegner ikke en virkeligt realiseret rådslagning men derimod en syns- og tankemåde, vi kan og bør anlægge, når vi diskuterer principper for retfærdighed. Ligesom Justitia-statuen har bind for øjnene og kun vejer sagens argumenter på sin vægt, har individerne i den oprindelige position kun deres fornuft med sig i situationen. Argumentet har intuitiv appel: vi stoler vel alle mere på beslutninger, vi tager, når vi er *cool, calm and collected*, end beslutninger taget under pres?

Alt andet end en kerne af fornuft (position i samfundet, helbredssituation, køn osv.) er, kort sagt, sagen uvedkommende, når samfundsindretningen skal forhandles. Her står det klart, at Rawls er ny-kantianer, som tror på, at den menneskelige fornuft, under gunstige forhold, kan genere værdidomme, som har en universel karakter.

På dette sted undrer det, at Midtgaard ikke har inddraget den såkaldte 'kommunitaristiske kritik' af Rawls. Midtgaard inddrager kritikere, som fokuserer på selve udformningen af de tre retfærdighedsprincipper, og hvor bredt de skal forstås i praksis. Det kommer vi tilbage til. Men den kommunitaristiske kritik af Rawls' påståede universalisme foldes dog ikke ud, og hverken Michael Sandel (med bogen *Liberalism and the Limits of Justice*, 1982) eller Michael Walzer (med bogen *Spheres of Justice*, 1983) nævnes af Midtgaard, selvom disse bøger har været helt centrale i debatterne af Rawls. Begge argumenterer for, at Rawls, i sit forsøg på at opstille gunstige betingelser for at generere privilegerede værdidomme, mister det, som gør os til mennesker. Særligt Sandel argumenterer for, at det ikke nytter at 'skrælle' vore partikulære omstændigheder (position, helbred, køn osv.) af, da det er dem, som skaber os. Uden dem er vi intet.

Tro mod sin kantianske arv svarer Rawls tilbage, at han mener, at der er en menneskelig fornuftskerne forbundet med blot at være menneske. Her ender debatten ved spørgsmålet om et partikulært/universelt menneskesyn.

Hermed ikke sagt, at Midtgaard ikke giver plads til Rawls' kritikere. Det gør han. Og undertegnede er begejstret for, at han har valgt at fokusere på, hvordan vi praktisk skal forstå og implementere Rawls' tanker. Det er nemlig Rawls' helt store styrke, at han rent faktisk kom-

mer med principper som konkret kan bruges i praksis og som, særligt i den engelsksprogede verden, bliver refereret til i alt fra retssale til sundhedsøkonomiske diskussioner.

Tre læsninger af Rawls relevans i praksis

Midtgaard vælger at fokusere på, hvor bredt eller smalt vi skal forstå 'samfundets grundlæggende struktur'. Rawls skriver, at hans principper ikke omhandler individers moralske adfærd men „samfundsmæssige strukturer og institutioner“. Spørgsmålet er, hvor bredt vi skal tænke dette.

Midtgaard går analytisk til værks og præsenterer tre læsninger.

Den første læsning ser samfundets grundlæggende struktur som de „institutioner, der regulerer de grundlæggende betingelser for socialt samarbejde, herunder fordelingen af fordelene ved dette“ (s.48). Denne opfattelse ser samfundet som værende et kooperativt arbejdsfællesskab, hvor vi skal dele de goder, som er frembragt i fællesskab. Udover forfatningen gælder teorien altså regler for rekruttering til embedsværket, skatteinddragelse, økonomisk omfordeling etc. Problemet med at reducere samfundet til et arbejdsfællesskab og retfærdighed til et spørgsmål om materiel omfordeling af goder er intuitivt givet: Den multihandikappede, som aldrig vil kunne tage del i den fælles værdifrembringelse, står uden for det fællesskab, som begrunder rettighederne. Det svækker denne læsning, skønt den i mange henseender er den mest umiddelbare i forhold til A Theory of Justice.

Den anden, og langt bredere, læsning ser samfundets grundlæggende struktur som „fænomener (fx handlinger/valg og uformelle og formelle institutioner), der har afgørende betydning for fordelingen af fordele og ulemper mellem individer i et samfund“ (p. 53). Denne læsning udspringer af, at Rawls' nogle steder betoner, at der findes uformelle mønstre i samfundet, som har afgørende betydning for hvordan individets liv kan udfolde sig. I dette tilfælde er

forfatning, skatteinddrivelse og andre formelle institutioner ikke nok at rette skytset mod. Her vil racediskrimination, kønsulighed og kulturelle fællesvaner blive genstand for teorien, da disse forhold uden tvivl har stor indflydelse på folks livssituation. Det er særligt teoretikeren Gerald Cohen som i denne læsning får en (uforholdsmæssig) stor spaltepads til at udfordre Rawls på, hvad der skal forstås som fænomener med grundlæggende og dybtgående konsekvenser for individer.

Den tredje, og mest nok mest realiserbare læsning, ser den grundlæggende struktur som „statslige institutioner, der tvinger individer“ (s. 58). Denne læsning har den realistiske skønhed, at den tager udgangspunkt i en virkelighed, hvor stater (stadig) er det organiserende princip i verdens organisering. I denne optik skal Rawls' principper anvendes for samfundets love og regler, hvor staten anvender tvang: „Ifølge denne opfattelse er det meget muligt, at der er ikke-tvangsmæssige fænomener, som har omfattende og dybtgående konsekvenser for individers liv, uden at de er en del af den grundlæggende struktur, som retfærdighedsprincipperne omhandler (det er kun tvangsmæssige institutioner). Derved udgør opfattelsen en måde, hvorpå rawlsianere kan svare på Cohens kritik: de kan anerkende, at fænomenerne, Cohen peger på, har omfattende konsekvenser for individer, men benægte, at det gør dem til en del af den grundlæggende struktur.“

Alt i alt præsenterer Søren Flinch Midtgaard en række relevante nedslag i Rawls' forfatterskab, som tages under grundig behandling. Man kan naturligvis altid ønske sig, at fokus ikke så ensidigt blev rettet mod A Theory of Justice fra 1971, men at det senere forfatterskab også blev behandlet. Men den begrænsede plads taget i betragtning er det utvivlsomt et fornuftigt valg, at Midtgaard går i dybden i stedet for bredden.

Thomas Emil Jensen, cand. scient. pol.

Spilteorien og (et par af) dens fædre

Robert Leonard

Von Neumann, Morgenstern, and the Creation of Game Theory: From Chess to Social Science, 1900-1960.

Cambridge University Press.

USD 87,83 (på Amazon), 390 sider.

I bogen giver Robert Leonard en del af historien bag spilteoriens udvikling. En del vil nikke genkendende til ordet spilteori, men navnet er misvisende i den forstand, at der

ikke er tale om en specifik teori, hvorfra man kan udlede et sæt af specifikke hypoteser. Der er snarere tale om en generel teoretisk tilgang til problemstillinger inden for

samfundsvidenskaben og dens søstervidenskaber. Skal vi holde os til en generel definition, så interesserer spilteori sig for samspillet mellem rationelle beslutningstagere.

Kendskabet til, og anvendelsen af, spilteori er med tiden blevet udbredt til mange discipliner, samfundsvidenskabelige såvel som humanistiske og naturvidenskabelige. Inden for førstnævnte har spilteori fået en stærk position, hvilket to nobelpriser vidner om: den første i 1994 (delt mellem John Harsanyi, John Nash og Reinhard Selten), og den anden i 2005 (delt mellem Robert Aumann og Thomas Schelling). Hvad angår statskundskaben, så vil man i dag (formentlig) ikke kunne gennemføre en politologisk bacheloruddannelse uden at støde på velkendte spil som *Fangernes Dilemma* og *Kylling*. Men spilteori har også fået et fodfæste i populærkulturen. Bogen „A Beautiful Mind“ om John Nash's liv, samt filmatiseringen af samme, er ét eksempel. Den stigende interesse for poker gennem det sidste årti har givetvis også skærpet interessen for spilteori.

Robert Leonards bog fører os til tilbage til det, der regnes som spilteoriens begyndelse. Der er ikke tale om en indføring i anvendelsen af spilteori. Bogen henvender sig derimod til læsere, der er historisk interesserede og finder spilteori spændende uden nødvendigvis at kende så meget til feltet. Der forudsættes ikke særlige matematiske kundskaber hos læseren, da forfatteren fokuserer på det historiske, og er god til at give verbale fremstillinger af det ofte matematisk tunge stof inden for spilteori. Nogle steder gives der dog formaliserede fremstillinger, men disse kan man som læser springe over uden nærværdigt tab af indhold.

Spilteori har lange historiske rødder, og i Leonard's bog får vi noget af historien om dens udvikling i den første halvdel af det tyvende århundrede. Man får som sagt kun noget af historien, for der stilles skarpt på to af spilteoriens fædre: den ungarskfødte, jødiske matematiker John Von Neumann (1903-1957) og den tyskfødte økonom Oskar Morgenstern (1902-1977). Begge blev kraftigt påvirket af deres tids sociale og politiske uro, og var del af det akademiske exodus fra Europa til USA i forbindelse med 2. Verdenskrig. Som nogle læsere for øvrigt vil vide, så rækker von Neumann's bidrag til videnskaben langt ud over udviklingen af spilteori. Her kan man især hæfte sig ved hans bidrag til udviklingen af atombomben og de første computere.

Bogen tegner et billede af de to teoretikers samtid, som med rette kan betegnes som et historisk drama. Første del begynder med en indføring i udbredelsen af skak i Centraleuropa, og de dertilhørende verserende debatter om spillet, som en tidlig inspirationskilde for udviklingen af spilteori (Kapitel 1). Dernæst vender Leonard sin

opmærksomhed mod den første forfatter, von Neumann, der voksede op og studerede i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn og det amputerede Ungarn som fremkom efter 1. Verdenskrig (Kapitel 2). Her var der et stærkt akademisk miljø for matematik, men forholdene for jøder blev dårligere med tiden, og den unge von Neumann fortsatte sine studier uden for landets grænser (Kapitel 3) for helt at emigrere i 1931. Hans interesse for teorier om spil kommer til udtryk allerede som ung forsker, og i sidste halvdel af 1920'erne publicerer han sine første forskningsresultater, herunder det velkendte minimax-teorem (Kapitel 4). Og dermed flytter Leonard opmærksomheden til den anden af spilteoriens fædre.

I bogens anden del tages Oskar Morgenstern under behandling, og fremgangsmåden er den samme. Morgenstern blev født i Tyskland, men voksede op og studerede i Østrig-Ungarn. Han blev uddannet i Wien i en tid præget af heftige debatter blandt økonomer om, hvad økonomi var (og skulle være) som en videnskab, og hvilken retning den skulle udvikle sig i (Kapitel 5 og 7). Morgenstern kom her under kraftig indflydelse af den østrigske økonomiske skole, men med tiden distancerede han sig fra skolen og dens normative tilgang til økonomi såvel som dens distancering fra formelle, matematiske metoder. Hans tidlige forskning beskæftigede sig med økonomiske cyklusser og metoder til at forudsige den økonomiske udvikling (Kapitel 6). Ligesom von Neumann var Morgenstern også kraftigt påvirket af den politiske og sociale uro, som kendetegnede Østrig og andre europæiske lande i mellemkrigsårene. Han fandt sig selv i en prekær balancegang imellem at bevare sin uafhængighed som forsker, og samtidig rådgive om økonomiske anliggender til et østrigsk politisk etablissement under stigende nazistisk indflydelse (Kapitel 8). Efter Nazi-Tysklands annektering af Østrig i 1938 var Morgenstern persona non grata i Wien, hvorefter han bosatte sig permanent i USA og fortsatte sit arbejde på Princeton. Tæt på Princeton lå „The Institute for Advanced Study“, og her krydsede Morgenstern og von Neumann's livsbaner.

I bogens tredje del ser Leonard nærmere på de to hovedpersoners senere karrierer og samarbejde. Von Neumann arbejdede i en årrække ikke så meget med spilteori, men den sociale og politiske uro i Europa var med til at vække hans interesse for feltet til live igen (Kapitel 9). Målet var at få en større forståelse for aktørers adfærd og gruppedynamik i samfundsmæssige forhold, hvilket skulle opnås ved at anlægge en stringent matematisk tankegang. Samarbejdet mellem von Neumann og Morgenstern udviklede sig som sagt, da sidstnævnte kom til „The Institute for Advanced Study“ i slutningen af 1930'erne. Sammen forfattede de den første bog om spilteori: „The-

ory of Games and Economic Behavior“, udgivet i 1944 (Kapitel 10 og 11). Selvom de to forfattere sigtede på generelle samfundsvidenskabelige problemer i deres bog, så blev den ikke bredt anerkendt med det samme. I de første mange år var spilteorien relegeret til studier af militære spørgsmål vedrørende krigsførelse (Kapitel 12). I forbindelse med 2. Verdenskrig skete der en generel re-orientering af forskningen mod militære problemstillinger, og i den forbindelse udførte von Neumann arbejde for en række amerikanske myndigheder – både spørgsmål vedrørende konventionel krigsførelse såvel som udviklingen af atombomben. For von Neumann som akademiker fik dette arbejde den konsekvens, at han blev mere interesseret i anvendt matematik, end han tidligere havde været. Meget af hans tidlige forskning havde netop været inden for teoretisk matematik.

Senere under den kolde krig bliver spilteorien videreudviklet i tænketanken RAND's regi (Research AND Development; kapitel 13). Her udvikles et stærkt spilteoretisk miljø, og flere af de store spilteoretikere har på et tidspunkt være tilknyttet denne institution. Vi taler her om sværvægttere som Melvin Dresher og John Nash. Med RAND slutter Leonard sin bog om von Neumann og Morgenstern, og vi får dermed ikke historien om spilteoriens popularisering inden for samfundsvidenskaberne. Men den kommer med tiden, og spilteorien udvikler sig til at blive en generel tilgang til at forstå og forklare social

adfærd på. Ønsker man at læse mere om denne epoke, er et godt bud William Poundstone's *Prisoner's Dilemma. John von Neumann, Game Theory and the Puzzle of the Bomb*, fra 1992.

Samlet om bogen må det siges, at Leonard's studium af von Neumann og Morgenstern har en imponerende dybde, og det kommer klart til udtryk i bogen. Samtidig med at bogen kommer i dybden med de to hovedpersoners private og professionelle liv, så formår Leonard at fastholde læserens opmærksomhed ved at skrive i et levende sprog og flette hovedpersonerne ind i tidens store historiske dramaer. Som læser får man dermed både et detaljeret indblik i personerne von Neumann og Morgenstern såvel som en god forståelse for deres samtid, herunder den europæiske akademiske verdens grundvilkår i mellemkrigsårene. Leonard taler dermed også til et eksklusivt publikum. Der er tale om et værk for den historisk interesserede læser, der ønsker at udvide sit kendskab til den tidlige udvikling af spilteori. Bogen er derfor ikke et oplagt valg, hvis man ønsker at få en større forståelse for „maskinrummet“ i spilteorien; altså, hvordan man forstår, anvender og udvikler spilteoretiske modeller. Men det er selvsagt heller ikke formålet med bogen.

Sune Welling Hansen, forsker, ph.d., Anvendt Kommunal Forskning.